DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.30**УДК: 351.778:616.1/9-089 (477)****Снитнікова М. В.,***здобувачка Науково-дослідного інституту публічного права*

ПРИНЦИПИ (ПРАВОВІ ПІДХОДИ) ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті зроблено аналіз принципів (правові підходи) публічного адміністрування трансплантації в Україні. Найбільш важливим питанням є питання здоров'я кожної людини. Від надання якісної медичної допомоги залежить життя та здоров'я в цілому не тільки однієї особи, а і суспільства. З кожним роком з розвитком науки і техніки відбуваються певні зміни і при наданні медичної допомоги, що є дуже складним процесом, а іноді потребує прийняття невідкладних оперативних рішень від яких залежить життя. В Україні питання трансплантації мають важливе значення та набувають неабиякого резонансу. Саме тому, дослідження цієї сфери є вкрай актуальним. Визначено, що принципи (правові підходи) публічного адміністрування трансплантації в Україні – це основні та це найбільш загальні об'єктивно існуючі засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації в сфері трансплантантації. Вони поділяються на: 1) загальні принципи права – верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій, гласності та справедливості, рівності; 2) загальні принципи адміністративного права – служіння публічній адміністрації народу України, принцип належного реагування; взаємодії публічної адміністрації та медичної галузі; принцип інноваційності та відкритості до змін та ін.; 3) спеціальні: а) справедливості; б) оптимальної турботи про інтереси донора і колегіальності; в) принцип передбачуваної згоди; г) принцип турботи лікарів про здоров'я пацієнта; д) принцип некомерційності тощо.

Ключові слова: *принципи, життя людини, здоров'я, медична галузь, публічне адміністрування, трансплантація.*

В статье сделан анализ принципов (правовые подходы) публичного администрирования трансплантации в Украине. Наиболее важным вопросом является вопрос здоровья каждого человека. От предоставления качественной медицинской помощи зависит жизнь и здоровье в целом не только одного человека, а и общества. С каждым годом с развитием науки и техники происходят определенные изменения и при предоставлении медицинской помощи, является очень сложным процессом, а иногда требует принятия неотложных оперативных решений от которых зависит жизнь. В Украине вопрос трансплантации имеют важное значение и приобретают резонанс. Именно поэтому, исследования этой сферы является крайне актуальным. Определено, что принципы (правовые

подходы) публичного администрирования трансплантации в Украине -это основные и это наиболее общие объективно существующие принципы, на которых базируется деятельность субъектов публичной администрации в сфере трансплантации. Они делятся на: 1) общие принципы права - верховенства права, соблюдения прав и свобод человека и гражданина в сфере охраны здоровья и обеспечение связанных с ними государственных гарантий, гласности и справедливости, равенства; 2) общие принципы административного права - служение публичной администрации народа Украины, принцип надлежащего реагирования; взаимодействия публичной администрации и медицинской отрасли, принцип инновационности и открытости к изменениям и др.; 3) специальные: а) справедливости; б) оптимальной заботы об интересах донора и коллегиальности; в) принцип предполагаемой согласия г) принцип заботы врачей о здоровье пациента; д) принцип некоммерциальности тому подобное.

Ключевые слова: принципы, жизнь человека, здоровье, медицинская отрасль, публичное администрирование, трансплантация.

Актуальність теми. Найбільш важливим питанням є питання здоров'я кожної людини. Від надання якісної медичної допомоги залежить життя та здоров'я в цілому не тільки однієї особи, а і суспільства. З кожним роком з розвитком науки і техніки відбуваються певні зміни і при наданні медичної допомоги, що є дуже складним процесом, а іноді потребує прийняття невідкладних оперативних рішень від яких залежить життя. В Україні питання трансплантації мають важливе значення та набувають неабиякого резонансу. Саме тому, дослідження цієї сфери є вкрай актуальним.

Огляд останніх досліджень. В дослідження лягли роботи науковців-теоретиків з адміністративного права, а саме: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, О.І. Безпалової, Ю.П. Битяка, В.В. Галунька, І.П. Голосніченка, С.В. Кивалова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Р.С. Мельника тощо.

Та науковців, які зверталися до спеціалізованих питань щодо трансплантації органів і тканин людини: Г.А. Білецької, З.С. Гладун, В.А. Глушкової, І.Л. Горелик, С.В. Гринчак, А.П. Громової, Л.Г. Дунаєвської, А.А. Жалінської, Я.О. Ковальової, Г.І. Капуста, І.В. Кирилюк, О.Ю. Кашинцевої, Д.П. Кобякової, Н.В. Коробцової, Л.В. Красицької, Г.Н. Красновського, В.І. Лебідь, В.І. Крилова, Н.А. Маргацької, А.М. Маркіна, І.В. Міщука, О.О. Мисливої, А.В. Мусієнко, М.М. Новицької, О.І. Панасенко, В.І. Пішта, О.Г. Пеллагеш, В.І. Прозоровського, О.Е. Старовойтова, Р.О. Стефанчука, С.С. Тихонова, Г.В. Чеботарьова, В.М. Шульги, В.В. Юшкової та інші.

Однак, питання публічного адміністрування трансплантації в Україні на сьогодні найбільш спірне з медичної точки зору та найменш досліджене питання в аспекті адміністративного права.

Мета статті полягає в тому, визначити та проаналізувати принципи (правові підходи) публічного адміністрування трансплантації в Україні.

Виклад основних положень. Конституцією України закріплено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування [1] Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», визначено, що кожна людина має природне невід'ємне і

непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2]. Держава дає певні гарантування та здійснює відповідний захист. У правовій державі це є одним із основних принципів. Словник української мови дає такі визначення слова «принцип»: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; засада, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [3].

Будь-яка сфера не може обійтись без певних принципів, у тому числі і адміністративне право, загальна частина якого передбачає загальні *принципи всіх сфер суспільного життя, а особлива - принципи виявлені в регулюванні суспільних відносин у різних сферах управління*. В. Авер'янов у теорії адміністративного права під принципами розуміє засадні (основні) ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відбивають закономірності його розвитку й визначають напрямки та механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Принципи адміністративного права вказують на основні риси, сутнісні характеристики, зміст і призначення всієї галузі адміністративного права. Вони впливають або з окремих правових норм, або формулюються на основі групи норм певної галузі права і пов'язані з іншими принципами, що регулюють суспільну поведінку людей [4, с. 43]. Укладчики підручника «Адміністративне право України» розуміють під принципами адміністративного права, що це найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права, свобод і законних інтересів приватних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [5].

Якщо розглядати в цілому всю систему охорони здоров'я то вона базується на принципах, що в першу чергу закріплені в Конституції України та в Основах законодавства України про охорону здоров'я. Професор С. Стеценко зазначав, що говорячи про принципи медичного права, маємо на увазі ключові ідеї, основоположні засади та закономірності, відповідно до яких здійснюється регулюючий вплив медичного права на суспільні відносини, що становлять предмет медичного права [6].

Так, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» у статті 4 визначені основні принципи такі як: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України; дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій; гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над

класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення; рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної і реабілітаційної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я; відповідність завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна і фінансова забезпеченість; орієнтація на сучасні стандарти здоров'я, медичної та реабілітаційної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я; попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний, медичний та реабілітаційний підхід до охорони здоров'я; багатоукладність економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції; децентралізація державного управління, розвиток самоврядування закладів та самостійності працівників охорони здоров'я на правовій і договірній основі [2]. З урахуванням цих принципів, Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначено спеціальні принципи застосування трансплантації такі як: добровільності; гуманності; анонімності; надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями; безоплатності трансплантації для донора та реципієнта; дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства); достойного ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства; безперервності отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали [7].

Без винятку в основі знаходиться принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій. Кожна особа має право на безкоштовне лікування, отримання високоякісного підходу відповідних спеціалістів до його здоров'я, отримання відповідної консультації, а у разі необхідності і хірургічного втручання, а у крайньому випадку трансплантації анатомічних матеріалів.

З урахуванням адміністративної реформи та відповідного реформування у сфері охорони здоров'я важливе значення має принцип так званої соціальної солідарності, децентралізації та саморегуляції. Основною ідеєю яких є визначення відповідним регіоном (областю) обсягу надання медичної допомоги, яку повинні надавати відповідні державні та муніципальні заклади; оплата послуг повинна здійснюватися із бюджету відповідного муніципалітету; відповідне регулювання надання медичних послуг самими медичними закладами.

На нашу думку у випадку нашого дослідження, важливу роль відіграє принцип моральності, особливо у випадках взяття органів від трупу. Цей принцип важливо окреслити тим, що взяття органів здійснюють лише медичні установи, визначені Міністерством охорони здоров'я, на підставі відповідного письмового дозволу, і знаходяться на рівні, який гарантує, що ресусцитація донора і констатація смерті, яку визначає спеціалізована комісія всі її члени, виконується на найвищому професійному рівню із максимальним ступенем відповідальності.

Вважаємо, що при діагностуванні смерті особи, органи якого будуть вилучатися для трансплантації є неприпустимою участь, як самих лікарів-трансплантологів так і відповідних координаторів-трансплантологів.

Принцип справедливості трансплантації повинен полягати у тому, що не буде надано переваг окремій особі, групам або економічній вигоді, не повинно бути допущено дискримінації має бути рівність перед законом. Забезпечення цього принципу має відбуватися через механізм відбору тільки за медичними показниками, тяжкістю стану пацієнта незалежно від раси, статті тощо.

Принцип колегіальності застосовується у випадках визначення настання моменту смерті, відповідними фахівцями з різних напрямків у медицині, де думка кожного є незалежною та незаангажованою.

Принцип некомерційності ґрунтується на безоплатній основі здійснення всіх етапів трансплантації починаючи від пошуку донора (донорство має бути безкорисливим) до післяопераційного періоду. Законодавець забороняє укладання або пропонування укладення договорів, що передбачають купівлю-продаж анатомічних матеріалів людини, а також забороняється реклама анатомічних матеріалів людини, крім соціальної реклами з метою популяризації трансплантації анатомічних матеріалів людини [7].

Принцип інтеграції в Європейське товариство трансплантації – є важливою віхою для України, оскільки Європейський Союз за домовленістю з усіма державами-членами ЄС, створив загальні правила безпеки і якості, які є обов'язковими для виконання. Крім того, це дозволить здійснювати обмін органами, що значно дозволить збільшити шанси осіб на лікування, що потребують трансплантації.

Загальний принцип інноваційності та відкритості до змін саме і потребує трансформації (запозичення) наукових досліджень і публічних управлінських доробок, нових підходів у наданні послуг [5], як медичних в цілому, так і трансплантації.

Так, Декларацією стосовно трансплантації людських органів (Мадрид, Іспанія, 1987) визначено основний принцип, що у будь-який час головною турботою лікарів має бути здоров'я їх пацієнтів. Дотримання цього принципу повинен зберігатися при проведенні всіх медичних процедур, включаючи ті, які зачіпають трансплантацію органів однієї людини іншій. А також, визначено, що засуджується покупка і продаж людських органів для трансплантації [8].

Принцип єдиної державної інформаційної системи трансплантації-дозволить акумулювати в єдиній базі всю наявну інформацію про донорів, дозволить здійснення автоматизованого об'єктивного і неупередженого розподілу анатомічних матеріалів людини, визначення пар донор-реципієнт, що зберігається на інформаційних ресурсах, зареєстрованих та розташованих в Україні

Важливим для нашого дослідження є принцип презумпції згоди, або ще як його називають «передбачувана згода». Цей принцип діє у випадках, після настання смерті особи, і за життя нею не висловлювалися заперечення проти вилучення органів, відсутні такі заперечення і зі сторони родичів. Вказаний принцип діє у більшості держав Європейського союзу, так як у

свою чергу виходить із «принципу-органи померлого-ресурс для людства без винятків і дискримінації» [9].

Принцип оптимальної турботи про інтереси донора і колегіальність. Цей принцип вперше озвучив професор І.Горелик, який вважав його основним при правовому регулюванні операцій по пересадці органів і тканин. Перший відображає пріоритет інтересів донора при спірних питаннях трансплантації, другий найбільш складні питання, пов'язані з процедурою встановлення діагнозу хвороби і способів лікування, вирішуються консиліумом лікарів [10].

Таким чином, принципи (правові підходи) публічного адміністрування трансплантації в Україні – це основні та це найбільш загальні об'єктивно існуючі засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації в сфері трансплантантації. Вони поділяються на: 1) загальні принципи права – верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій, гласності та справедливості, рівності; 2) загальні принципи адміністративного права – служіння публічній адміністрації народу України, принцип належного реагування; взаємодії публічної адміністрації та медичної галузі; принцип інноваційності та відкритості до змін та ін.. 3) спеціальні: а) справедливості; б) оптимальної турботи про інтереси донора і колегіальності; в) принцип передбачуваної згоди; г) принцип турботи лікарів про здоров'я пацієнта; д) принцип неемоційності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ. Наукова думка, 1970—1980.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ. 2004. 584 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс. підручник/ Галунько В., Діхтєвський П., Кузьменко О. Видання друге. Херсон. ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
6. Стеценко С. Вступ до курсу медичне право України. URL. <https://pravoua.com.ua/files/educational-lectures/Stecenko.pdf>
7. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
8. Декларація стосовно трансплантації людських органів. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_330#Text
9. Анікіна Г. Особливості правового регулювання трансплантації органів від померлого донора. Юридична Україна. №10.2010. С. 68-75
10. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України. підручник/за заг.ред. Стеценка С.Г. Київ. Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.

M. Snytnikova

PRINCIPLES (LEGAL APPROACHES) OF PUBLIC ADMINISTRATION OF TRANSPLANTATION IN UKRAINE

The article analyzes the principles (legal approaches) of public administration of transplantation in Ukraine. The most important issue is the health of everyone. The life and health of not only one person, but also society, depends on the provision of quality medical care. Every year with the development of science and technology there are some changes in the provision of medical care, which is a very complex process, and sometimes requires urgent operational decisions on which life depends. In Ukraine, transplantation issues are important and gaining considerable resonance. That is why the study of this area is extremely relevant. It is determined that the principles (legal approaches) of public administration of transplantation in Ukraine are the main and are the most general objectively existing principles on which the activity of subjects of public administration in the field of transplantation is based. They are divided into: 1) general principles of law - the rule of law, respect for human and civil rights and freedoms in the field of health care and ensuring related state guarantees, transparency and justice, equality; 2) general principles of administrative law - serving the public administration of the people of Ukraine, the principle of proper response; interaction of public administration and medical industry, the principle of innovation and openness to change, etc. 3) special: a) justice; b) optimal care for the interests of the donor and collegiality, c) the principle of presumed consent, d) the principle of care of doctors about the health of the patient; e) the principle of non-profit, etc.

Keywords: principles, human life, health, medical field, public administration, transplantation.